

De vreemdtalige samenvatting van proefschriften: een gemiste kans?

Citation for published version (APA):

de Groot, G-R. (1992). De vreemdtalige samenvatting van proefschriften: een gemiste kans? In *Te pas: opstellen aangeboden aan prof. mr. P.A. Stein* (pp. 275-284). Kluwer.

Document status and date:

Published: 01/01/1992

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

De vreemdtalige samenvatting van proefschriften: een gemiste kans?

Prof.mr. Gerard-René de Groot

1. Inleiding

Het is onder vrienden en kennissen een feit van algemene bekendheid, dat Peter Stein behalve Nederlands volstrekt vloeiend Duits spreekt. Tijdens boeiende en humoristische betogen kan hij moeiteloos van de ene taal naar de andere overschakelen. Deze eigenschap maakt hem sinds jaren tot een perfecte voorzitter van de Nederlandse werkcommissie van de Duits-Nederlandse Juristenconferentie. Bij het voorzitten van de jaarlijkse bijeenkomsten van deze conferentie, die beurtelings in Duitsland en Nederland wordt gehouden, blijkt ook, dat hij niet alleen de beide omgangstalen uitstekend beheerst, maar behalve van de Nederlandse juridische terminologie ook goed op de hoogte is van de Duitse juridische terminologie. Hij is daarom in staat over het Nederlandse rechtssysteem in het Duits te spreken, met andere woorden hij kan juridische informatie van het Nederlands in het Duits vertalen en vice versa.

De moeilijkheidsgraad van het vertalen¹ van juridische informatie wordt door zeer velen onderschat. Voor het vertalen van juridische informatie is het volstrekt onvoldoende om 'slechts' de taal waaruit moet worden vertaald (hierna: brontaal) en de taal waarin moet worden vertaald (hierna: doeltaal) prima te beheersen. Voor het vertalen van juridische informatie is behalve deze kennis ook zeer goed inzicht nodig van het rechtssysteem van de brontekst en van een bij de doeltaal behorend rechtssysteem.² Door middel van rechtsvergelijking moet worden vastgesteld, of een bepaalde term uit de brontekst in de doeltaal kan worden weergegeven door een term uit het aan die doeltaal gekoppelde rechtssysteem.³ We dienen te beseffen,

1. De term 'vertalen' wordt in deze bijdrage in zeer ruime betekenis gebruikt. Van 'vertalen' is uiteraard in de eerste plaats sprake, indien de inhoud van een bepaalde tekst in een andere taal moet worden weergegeven, maar ook indien over de inhoud van een bepaald rechtssysteem moet worden gerapporteerd in een andere taal dan de rechtstaal (of een van de rechtstalen) van dat rechtssysteem.
2. Het komt overigens zeer regelmatig voor, dat een bepaalde taal rechtstaal in meerdere rechtssystemen is. Indien men juridische informatie naar die doeltaal moet vertalen, zal het in de regel nodig zijn om te beslissen in de juridische terminologie van welk bij die taal behorend rechtstelsel men zal vertalen. Zo zal voor een vertaling naar het Duits een keuze moeten worden gemaakt tussen de juridische terminologie van Duitsland, Oostenrijk of Zwitserland. Zie daarover binnenkort G.R. de Groot, *Recht, Rechtssprache und Rechtssystem*, in het tijdschrift *'Terminologie et Traduction'* (uitgave Europese Commissie) 1992.
3. Zie voor alternatieve oplossingen in geval men geen acceptabele equivalent vindt: G.R. de Groot, *Die relative Aequivalenz juristischer Begriffe und deren Folge für mehrsprachige* →

dat er maar betrekkelijk weinig personen zijn die alle kwaliteiten bezitten, die nodig zijn om goed juridisch vertaalwerk te kunnen leveren. In elk geval is het aantal personen die aan de vermelde criteria voldoet, veel kleiner dan het aantal personen dat zich min of meer regelmatig op dit gladde ijs waagt. Het verbaast dan ook niet, dat menigeen een opvallend scheve schaats rijdt.

Het laatstvermelde feit is bijzonder onaangenaam nu juristen in nog steeds toenemende mate worden geconfronteerd met vertalingen of met de noodzaak tot vertalen van juridische informatie. Het grensoverschrijdende juridische verkeer wordt steeds intensiever, zodat steeds vaker op het eigen recht betrekking hebbende informatie in een andere taal moet worden weergegeven of op een ander rechtssysteem betrekking hebbende informatie in de eigen taal moet worden geformuleerd. Niet slechts in de praktijk werkzame juristen worden met deze noodzaak geconfronteerd. Een en ander geldt ook voor de in de wetenschap werkzame jurist. Waar de praktijk grensoverschrijdend opereert, kan ook de wetenschap een blik over de grenzen niet vermijden. Rechtsvergelijking neemt tegenwoordig daarom een grote vlucht. Wetenschappers die zich met rechtsvergelijking bezighouden worden met de bovenvermelde moeilijkheid van het vertalen van juridische teksten geconfronteerd.⁴ In bijzondere mate geldt dit voor die in de wetenschap werkzame juristen, die een monografie of een dissertatie in een vreemde taal publiceren. Door de beslissing te nemen om een juridisch boek in een andere taal te gaan schrijven, opent een Nederlands jurist voor zich de deuren naar een veel groter publiek dan wanneer men in het Nederlands zou publiceren. Indien men kiest voor een publicatie in het Duits, Engels of Frans zullen de meeste geïnteresseerde Nederlandse collegae nog zeer wel in staat zijn van de inhoud van dat boek kennis te nemen, maar daarnaast krijgt men ook buitenlandse lezers. Men gaat deelnemen aan een internationale, grensoverschrijdende discussie over het recht. Het aanzien en de ontwikkeling van de Nederlandse rechtswetenschap is daarbij zeer gebaat. De schrijver in kwestie kost de genomen beslissing – zelfs indien hij de desbetreffende vreemde taal vloeiend beheerst – vanwege de moeilijkheid van het vertalen van juridische informatie echter vele slapeloze nachten, waarin hij de genomen beslissing heimelijk zal vervloeken.⁵

Nu is het uiteraard een bewuste keuze om zich met rechtsvergelijking bezig te houden. Ook de beslissing om in een vreemde taal te gaan schrijven, zal niet na één nacht ijs worden genomen. In beide gevallen zal men al wel vermoeden, dat men af en toe vertaalmoeilijkheden zal ontmoeten. Wellicht zal men die moeilijk-

→

juristische Wörterbücher, in Marcel Thelen and Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (ed.), *Translation and Meaning*, Part 1, Maastricht 1990, 122–128.

4. Het is daarom niet verbazingwekkend, dat in D. Kokkini-Iatridou, *Inleiding tot het rechtsvergelijkend onderzoek*, Deventer 1988, hoofdstuk 6 aan de problematiek van het vertalen van juridische teksten is gewijd.
5. Voorzover een medewerker in tijdelijke dienst (aio of tijdelijk u.d.) een dissertatie in een vreemde taal schrijft, dient overigens bij de lengte van de aanstelling rekening te worden gehouden met het feit, dat het vertalen van juridische informatie zo'n moeilijke opgave is. Het schrijven van een proefschrift in een vreemde taal kost op zijn minst een jaar meer dan het schrijven van een boek in de eigen taal. Een ontkenning van dit feit door een auteur is zelfoverschatting of onderschatting van het probleem. Een ontkenning van dit feit door een ander geeft blijk van gebrek aan inzicht of van hypocrisie.

heden onderschatten, maar een gewaarschuwd mens geldt voor twee. Onvoldoende wordt echter door vele wetenschappers beseft, dat iedereen die in Nederland een juridisch proefschrift schrijft soms vroeg, maar meestal (heel) laat met de problematiek van het vertalen van juridische informatie wordt geconfronteerd. De promotiereglementen van alle universiteiten schrijven immers voor, dat de dissertatie tenminste één vreemdtalige samenvatting bevat. Aan deze verplichting en de praktische uitvoering daarvan is deze bijdrage gewijd.

2. De voorschriften over de vreemdtalige samenvatting

In het promotiereglement van de Rijksuniversiteit Limburg van september 1989 wordt voorgeschreven, dat een in het Nederlands geschreven proefschrift een vreemdtalige samenvatting in het Duits, Frans of Engels dient te bevatten. Is het proefschrift niet in het Nederlands geschreven, doch in een van deze drie vreemde talen, dan is een samenvatting in het Nederlands voorgeschreven. Is de dissertatie met toestemming van het college van dekanen in een andere vreemde taal geschreven, dan is een samenvatting in het Nederlands en in één van de vermelde vreemde talen noodzakelijk⁶ De meeste andere universiteiten kennen vrijwel identieke voorschriften in hun promotiereglementen⁷ Lichte afwijkingen vertonen de reglementen van de Technische Universiteit Delft⁸ en van de Katholieke Universiteit Nijmegen.⁹ Beide universiteiten eisen in elk geval een samenvatting in het Engels, althans voorzover het proefschrift zelf al niet in het Engels is geschreven. In het laatste geval is een samenvatting in het Nederlands noodzakelijk.

De Nederlandse universitaire traditie om een vreemdtalige samenvatting van een

6. Art. 30 promotiereglement Rijksuniversiteit Limburg. Deze laatste verplichting is in het promotiereglement iets minder gelukkig geformuleerd: 'Wanneer het proefschrift is geschreven in een andere taal dan het Nederlands, Engels, Frans of Duits, worden daaraan in elk geval toegevoegd de titel en een samenvatting van de inhoud in het Nederlands, alsmede een vertaling van de titel en deze samenvatting in het Engels, Frans of Duits'. Uit de onderhavige bijdrage zal hopelijk overtuigend blijken, dat het niet steeds zinvol is om de samenvatting van de inhoud in het Nederlands *te vertalen* in een andere taal. De doelgroep van de Nederlandse samenvatting is immers een andere dan de doelgroep van de vreemdtalige samenvatting.
7. Men vergelijk de Universiteit van Amsterdam (art. 33 promotiereglement van 1 okt. 1990), Vrije Universiteit (art. 18 promotiereglement van juni 1989), Rijksuniversiteit Leiden (art. 34 promotiereglement van 26 febr. 1987), Rijksuniversiteit Groningen (art. 5.1–5.3 promotiereglement van 11 febr. 1987), Rijksuniversiteit Utrecht (art. 23 promotiereglement van 13 mei 1987, laatstelijk gewijzigd 19 dec. 1990), Katholieke Universiteit Brabant (art. 16 promotiereglement van 16 april 1987, herziene uitgave van juli 1988), Erasmus Universiteit (art. 34 promotiereglement van 9 mei 1990), Technische Universiteit Twente (art. 13 promotiereglement van 1 sept. 1989), Technische Universiteit Eindhoven (art. 18 promotiereglement van 23 nov. 1990), Landbouwwuniversiteit Wageningen (art. 3.7–3.9 promotiereglement van 20 febr. 1990, Open Universiteit (art. 6 promotiereglement van 16 dec. 1986).
8. Art. 5.4 promotiereglement van 21 sept. 1987, zoals herzien op 4 dec. 1989.
9. Art. 20 lid 2 promotiereglement van 25 aug. 1989: 'Indien het proefschrift in het Nederlands is geschreven, worden daaraan een vertaling van de titel en een samenvatting van de inhoud in het Engels bijgevoegd; desgewenst kan daarnaast ook een samenvatting in een andere moderne vreemde taal naar keuze worden opgenomen. Indien het proefschrift niet in het Nederlands is geschreven, worden daaraan in elk geval de titel en een samenvatting van de inhoud in het Nederlands toegevoegd.' Het is opmerkelijk te moeten constateren, dat onze oudste kathol- →

proefschrift te eisen is lovenswaardig. We wonen en werken in een klein taalgebied. De in onze taal gestelde publicaties zijn voor buitenlanders over het algemeen moeilijk toegankelijk. Willen de resultaten van ons onderzoek ook in het buitenland effect sorteren, dan is het nodig om die resultaten ook in een andere taal dan het Nederlands te formuleren. Voorzover het gehele onderzoeksverslag in een andere taal wordt geformuleerd is echter weer een samenvatting in het Nederlands op zijn plaats, willen we onze taal op den duur niet geheel als communicatietaal voor de wetenschap ecarteren. Door de eis van de vreemdtalige samenvatting van proefschriften te stellen, presenteren wij de resultaten van ons onderzoek aan het buitenland. Voorzover ik kan overzien, zijn er maar weinig landen met een zo goede regeling.

3. *De vreemdtalige samenvatting in de praktijk*

Vervult de vreemdtalige samenvatting bij juridische proefschriften nu in de praktijk de rol die kennelijk door de promotiereglementen wordt beoogd? In heel wat gevallen kan deze vraag bevestigend worden beantwoord, maar te vaak treffen we toch ook producten aan waarvan het nut ten zeerste moet worden betwijfeld. Met enige regelmaat worden samenvattingen gedrukt, die van de grammaticafouten wemelen.

Vaker nog komt het voor, dat termen verkeerd worden vertaald. Zo vond ik onlangs 'period of urban inspection' voor 'periode van de stedelijke keuren', 'welfare aspect' voor 'welstandsaspect'. Dikwijls ook worden juridische termen op omgangstaalniveau letterlijk vertaald zonder na te gaan, of de als vertaling gebruikte termen voor juristen in de doeltaal iets zeggen. In een Duitse concept-vertaling van een samenvatting, waarin de tegenstelling resultaatsverbintenis/inspanningsverbintenis centraal stond, trof ik de woorden Ergebnisobligation/Anstrengungsbobligation aan. Voor Duitse juristen zijn dit bijzonder vreemde begrippen. Zij zullen niet ogenblikkelijk door hebben, dat de auteur zich bezig heeft gehouden met een problematiek waarvoor in het Duitse recht de termen Werkvertrag en Dienstvertrag cruciaal zijn.

In zeer vele gevallen is de vreemdtalige samenvatting van een juridisch proefschrift een vertaling van de Nederlandstalige samenvatting. Zo'n Nederlandstalige samenvatting is weliswaar niet verplicht, maar vele auteurs vinden het niettemin nuttig een dergelijk resumé in de eigen taal te geven. Op zichzelf is daar zeker tegen niets in te brengen. Het is een toe te juichen service aan de lezer. Bepaald niet zelden wordt echter die Nederlandse samenvatting min of meer letterlijk in een andere taal vertaald om te voldoen aan de eisen van het promotiereglement. Het resultaat van deze werkwijze is m.i. niet zelden bedroevend. Het komt daarbij – zoals ik zoëven reeds stelde – voor dat domweg slecht wordt vertaald doordat grammatica- of spelfouten worden gemaakt. Dikwijls wordt te 'umgangssprachlich' vertaald en niet de in aanmerking komende juridische terminologie van de doeltaal gebruikt, hetgeen het lezen van de samenvatting door een in de doeltaal geverseerd jurist aanmerkelijk bemoeilijkt. Maar vooral wordt vaak uit het oog verloren, dat de lezers van de Nederlandse samenvatting en van de vreemdtalige samenvatting verschillende doelgroepen zijn. Elk verhaal – en dat geldt ook voor

→ lieke universiteit met de zinsnede 'desgewenst ...', een extra samenvatting in het Fries, maar ook in het Latijn uitsluit. Of zou Nijmegen het Latijn nog als 'moderne' taal beschouwen? Elders komt het Latijn als taal der samenvatting nog voor: men vergelijkte de Latijnse samenvatting bij de in Groningen verdedigde dissertatie van J.H.A. Lokin.

samenvattingen – moet worden geschreven rekening houdend met de voorkennis van de lezers. De voorkennis van de lezers van de Nederlandse samenvatting van een juridisch proefschrift zal dikwijls aanmerkelijk verschillen van de voorkennis van de potentiële lezers van de vreemdtalige samenvatting. Dit is wellicht in mindere mate zo, indien het proefschrift een metajuridisch of zuiver internationaal-rechtelijk onderwerp betreft. Het gaat echter zeker op, indien het onderwerp van het proefschrift enkel en alleen het Nederlandse recht betreft. De lezer van de Nederlandse samenvatting zal –voorzover het niet om oma of oom Gijsbert gaat – heel redelijk georiënteerd zijn over de structuur van het Nederlandse rechtssysteem. Veel mag bekend worden verondersteld. De lezer van de vreemdtalige samenvatting weet niets of in het gunstigste geval slechts een heel klein beetje van het Nederlandse recht. Dit verschil moet bij het formuleren van de vreemdtalige samenvatting in het oog worden gehouden.¹⁰

4. Redenen voor de matige kwaliteit van vreemdtalige samenvattingen

De hoofdreden voor de vaak matige kwaliteit van de vreemdtalige samenvatting van juridische proefschriften is een verkeerde inschatting van de moeilijkheidsgraad van het juridisch vertalen. Er is nog heel veel missiewerk nodig, alvorens alle juristen tot inzicht zijn gekomen, dat dit vertalen echt een moeilijk karwei is.¹¹ Als gevolg van deze verkeerde inschatting ziet men niet in, over welke kwaliteiten iemand moet beschikken om de vreemdtalige samenvatting te maken, respectievelijk om deze te vertalen. En derhalve gaat men ofwel zelf aan de slag met vakantie-Duits, -Engels of -Frans of men besteedt het vertaalwerk uit aan een vriendin die op het gymnasium een negen op één dezer talen had, of – in het gunstigste geval aan een leraar in zo'n taal, die elke zaterdagmiddag Goethe, Shakespeare, respectievelijk Rabelais leest. Men leze de bij proefschriften behorende voorwoorden maar eens na om de diverse mogelijkheden van uitbesteding van het vertaalwerk in beeld te krijgen. Het resultaat is echter dikwijls povertjes.

Een ander gevolg van het miskennen van de moeilijkheidsgraad van het juridisch vertalen is het feit, dat men veel te weinig tijd voor deze opgave reserveert. Dikwijls wordt onder extreem grote tijdsdruk gewerkt. Het komt voor, dat pas met de vreemdtalige samenvatting wordt begonnen, nadat de beoordelingscommissie¹²

10. Het schrijven van een vreemdtalige samenvatting zal daarom vaak een stukje impliciete rechtsvergelijking moeten zijn. Zie over de term 'impliciete rechtsvergelijking': G.R. de Groot, *Vergelijk alles en behoud het goede*, Deventer 1989, 3 e.v.; vgl. Th.M. de Boer, *Vergelijkenderwijs: de inspiratie van buitenlands recht*, *WPNR* 6033 (1992), 41.
11. Alhoewel gelukkig kan worden aangetekend, dat het aantal publicaties over deze problematiek gedurende de laatste jaren sterk toeneemt. Vgl. de literatuurlijst in G.R. de Groot (ed.), *Recht en vertalen II*, Deventer 1992.
12. Dat wil zeggen de commissie die wordt ingesteld met de opdracht om het oordeel van de promotor, dat de promovendus een als proefschrift verdedigbaar manuscript heeft ingeleverd, marginaal te toetsen. Sommige promotiereglementen noemen deze commissie niet 'beoordelingscommissie' maar 'promotiecommissie'. De term 'promotiecommissie' wordt in andere reglementen weer in een afwijkende betekenis gebruikt ter aanduiding van hetzij alle personen, die tijdens de openbare verdediging zullen opponeren, of zelfs ter aanduiding van alle opponenten en andere hoogleraren, die tijdens de openbare verdediging in de corona plaats nemen.

met het manuscript accoord is gegaan. De afspraken met de uitgever zijn al gemaakt, de promotiedatum is al bepaald, zelfs de voorbereidingen van het promotiefest zijn al in ver gevorderd stadium, als iemand de Nederlandse samenvatting in de hand wordt gedrukt met het verzoek deze op de kortst denkbare termijn in een bepaalde vreemde taal te vertalen. Instructies over de te hanteren terminologie worden vaak niet gegeven. Dat onder zulke omstandigheden en zulke tijdsdruk fouten worden gemaakt, hoeft niet te verbazen. Integendeel dient men dikwijls bewondering te hebben voor vertalers die er in slagen onder zulke bizarre omstandigheden een resultaat te leveren, dat niet volkomen belachelijk is.

5. De status van de vreemdtalige samenvatting

De vraag moet worden gesteld, wat in het kader van de promotieëisen eigenlijk de juridische status van de vreemdtalige samenvatting is. Is de samenvatting een onderdeel van het proefschrift of vormt de eis van de samenvatting een additionele eis, zoals die van het toevoegen van stellingen of van het maken van een curriculum vitae? De diverse promotiereglementen zijn niet duidelijk op dit punt. Het promotiereglement van de Rijksuniversiteit Limburg spreekt over het 'toevoegen' van een samenvatting.¹³ Het werkwoord 'toevoegen' wordt ook gebruikt ten aanzien van de stellingen.¹⁴ Men zou hieruit kunnen concluderen, dat beide additionele verplichtingen op hetzelfde niveau liggen. Laten we echter het promotiereglement nog eens nader onder de loep leggen. Het manuscript van het proefschrift moet door de promotor en een beoordelingscommissie worden goedgekeurd.¹⁵ De toegevoegde stellingen behoeven daarentegen slechts de goedkeuring van de promotor.¹⁶ Over een goedkeuring van de vreemdtalige samenvatting zwijgt het reglement in alle talen! Hoeft echt niemand zijn goedkeuring te geven? Of moet de vreemdtalige samenvatting worden beschouwd als deel van het proefschrift, dat het 'nihil obstat' van promotor en beoordelingscommissie behoeft? Ook over de status van de vreemdtalige samenvatting tijdens de openbare verdediging zwijgt het promotiereglement. Gerept wordt 'slechts' over 'de verdediging van het proefschrift en de stellingen door de promovendus'.¹⁷ Duidelijkheid over de status van de vreemdtalige samenvatting hebben we dus na deze analyse nog niet.

Zonder de vreemdtalige samenvatting vindt de promotie niet plaats, zoveel weten we wel. Maar mag de wetenschappelijke kwaliteit van de samenvatting nu wel of niet worden getoetst? M.i. moet dat gebeuren. Dat ik daarin niet alleen sta, bleek mij onlangs, toen iemand er over mopperde, dat een door mij hoog geachte hoogleraar IPR en rechtsvergelijking van een zusterfaculteit regelmatig pleegt te opponen (te 'zeuren' zei mijn zegsman) over de kwaliteit van de samenvatting. M.i. volkomen terecht, als men de samenvatting tijdens de openbare verdediging als onderdeel van de dissertatie beschouwt. Maar hoe ver mag men gaan met deze kritiek? En is op-

13. Art. 30 lid 2: '... worden daaraan een vertaling van de titel en een samenvatting van de inhoud in het Engels, Frans of Duits toegevoegd'.

14. Art. 30 lid 1: 'en de daaraan toegevoegde stellingen'.

15. Art. 14, resp. 23 promotiereglement Rijksuniversiteit Limburg.

16. Art. 20 promotiereglement Rijksuniversiteit Limburg.

17. Art. 40 promotiereglement Rijksuniversiteit Limburg.

positie tijdens de openbare verdediging het enige moment om deze kritiek te uiten en daardoor de kwaliteit van de vreemdtalige samenvatting te toetsen?

Moet de vreemdtalige samenvatting eigenlijk ook aan de beoordelingscommissie worden voorgelegd? Indien men zich op het standpunt stelt, dat de vreemdtalige samenvatting een onderdeel van het proefschrift is, ligt het voor de hand om deze vraag bevestigend te beantwoorden. Als de samenvatting niet als onderdeel van het proefschrift mag worden beschouwd, is kennelijk geen enkele goedkeuring vereist, zo bleek reeds boven. Overigens moet ik aantekenen, dat mij persoonlijk geen geval bekend is, waarin de vreemdtalige samenvatting inderdaad aan de beoordelingscommissie werd voorgelegd. Ik moet in dit verband daarom tenminste met drie verschillende hoofddeksels op (als ex-promovendus, als promotor en als lid/voorzitter van beoordelingscommissies) ook de hand in eigen boezem steken. Verandering van beleid lijkt me echter op dit punt dringend geboden. We zullen nog bezien, hoever men hierbij m.i. zou moeten gaan.

In dit verband moet ook de vraag aan de orde worden gesteld, of de promovendus eigenlijk niet perse zelf de vreemdtalige samenvatting zou moeten maken. Deze eis wordt immers ten aanzien van de dissertatie gesteld, hoewel de promovendus zich uiteraard door anderen (de promotor en ook derden) mag laten adviseren. Maar mag hij ook de gehele vertaling 'uitbesteden'? Dient hij niet in beginsel zelf te vertalen met eventueel intensieve hulp en bijstand van anderen? Mijn opvatting daarover is de volgende: Het zou m.i. te ver gaan om van een aspirant doctor in de rechtsgeleerdheid te eisen, dat hij perse zelf een proefvertaling moet maken, die vervolgens door de promotiecommissie mag worden getoetst. Ik meen echter, dat de promovendus echter wel persoonlijk de eindverantwoordelijkheid voor de vertaling moet nemen: niet slechts bij zelf gemaakte blunders, maar ook in geval van culpa in eligendo et vigilando van een eventueel ingeschakelde vertaler is wetenschappelijke blaam in de richting van de promovendus op zijn plaats. De aspirant-doctor, die de vreemdtalige samenvatting niet zelf maakt, dient zorgvuldig te zijn bij de keuze van zijn vertaler en dient deze ook zo goed mogelijk te controleren of te laten controleren. Ik kom hierop nog nader terug.

In het licht van de zoëven getrokken conclusie, dat de promovendus het eigenlijke vertalen ook mag uitbesteden, mits hij de wetenschappelijke eindverantwoordelijkheid neemt en derhalve eligendo et vigilando zorgvuldig is, kan worden verdedigd, dat de vreemdtalige samenvatting aan de beoordelingscommissie moet worden voorgelegd. Na afweging van het gerechtvaardigde belang van de promovendus bij een snelle goedkeuringsprocedure met zo weinig mogelijk balast beladen en van de plicht van de beoordelingscommissie aan kwaliteitsbewaking van de promotie als geheel te doen, heb ik evenwel sympathie voor de volgende tussenoplossing. Ik zou niet willen eisen, dat de promovendus reeds een kant en klare vreemdtalige samenvatting aan de beoordelingscommissie overlegt, maar zou wel willen, dat de promovendus aan de beoordelingscommissie schriftelijke inlichtingen over de volgende vragen verschaft:

- a. in welke taal zal een vreemdtalige samenvatting worden toegevoegd?;
- b. wie zal deze samenvatting concipiëren, de promovendus zelf of een ander en als dit laatste het geval is, wie is dat en wat zijn de kwalificaties van deze persoon?;

- c. welke maatregelen zijn genomen om een goede terminologie te garanderen?;
- d. welke jurist uit een aan de gekozen taal gerelateerd rechtsstelsel controleert de samenvatting?

De kritische beoordeling van de beantwoording van deze vragen kan – naar ik hoop – voorkomen, dat de vreemdtalige samenvatting bij buitenlandse collega's slechts schamper of soms zelf uitbundig gelach veroorzaakt en niet of nauwelijks bijdraagt tot het wetenschappelijk gesprek met buitenlanders.

6. Enkele praktische tips

Waar in de vorige paragraaf voornamelijk opmerkingen in de richting van hoogleraren werden gemaakt, is het thans op zijn plaats mij tot promovendi te richten. Welke dingen moeten in het oog worden gehouden, indien men een goede vreemdtalige samenvatting wil presenteren? De volgende regels vloeien – zij het soms indirect – uit het voorgaande voort:

- a. men moet op tijd beginnen; tijdsgebrek is ook voor de kwaliteit van de vreemdtalige samenvatting funest;
- b. bij het formuleren van de vreemdtalige samenvatting moet de doelgroep (juristen uit vreemde rechtssystemen) goed in het oog worden gehouden. In de regel kan daarom een eventuele Nederlandse samenvatting niet rechtstreeks de basis vormen voor de vreemdtalige samenvatting; een drastische bewerking en soms zelfs een volledig opnieuw formuleren, is meestal noodzakelijk;
- c. indien het proefschriftonderwerp rechtsvergelijkend van aard is, verdient het aanbeveling de vreemdtalige samenvatting in een taal te presenteren, waarvan een daaraan gerelateerd rechtsstelsel in de dissertatie wordt besproken. In zo'n geval heeft de promovendus vanwege zijn studie van het desbetreffende vreemde rechtsstelsel al goed zicht op de relevante terminologie. Indien het dissertatieonderzoek niet rechtsvergelijkend van aard was, dient de promovendus nadat hij voor een bepaalde taal ten behoeve van de vreemdtalige samenvatting heeft gekozen, zich te verdiepen in een aan die taal gerelateerd rechtsstelsel teneinde zich te oriënteren over de in de samenvatting te gebruiken terminologie;
- d. men formuleert ofwel zelf ofwel men kiest iemand die het brontaalrechtssysteem en het doeltaalrechtssysteem goed beheerst;
- e. aan een eventuele vertaler geeft men gemotiveerde suggesties over de te gebruiken kernterminologie;¹⁸
- f. tenslotte laat men de vertaling controleren door een 'native speaker', die tevens jurist is in een aan de doeltaal gerelateerd rechtssysteem en gespecialiseerd is in het onderwerp van het proefschrift.

7. Herziening van promotiereglementen?

Zijn herzieningen van de promotiereglementen van Nederlandse universiteiten nodig om het hierboven bepleite marginale toezicht op de kwaliteit van de vreemdtalige samenvattingen te kunnen realiseren. Naar mijn mening is zulks niet nood-

18. Een goed vertaler zal uiteraard rekening houden met deze suggesties, maar deze wel controleren en eventueel – in overleg met de opdrachtgever – herzien.

zakelijk. Men kan de promotiereglementen dusdanig interpreteren, dat de vreemdtalige samenvatting als onderdeel van het proefschrift moet worden beschouwd. Controle van die samenvatting is dan geboden; een beoordelingscommissie kan zelf binnen redelijke grenzen beslissen hoever ze daarmee gaat. De taak van de beoordelingscommissie is immers marginale toetsing van het als proefschrift te verdedigen wetenschappelijk product. De door mij voorgestane mate van controle is hier boven reeds beschreven.

Indien men het standpunt zou huldigen, dat de vreemdtalige samenvatting geen onderdeel van het proefschrift is, heeft de beoordelingscommissie zonder reglementwijziging geen recht op de hierboven in paragraaf 6 beschreven inlichtingen. De promotiecommissie heeft dan echter m.i. niettemin het recht tijdens de promotieplechtigheid over de kwaliteit van de vreemdtalige samenvatting te opponeren. Het ligt dan op de weg van de promotor om aan de promovendus de boven in paragraaf 6 aangegeven inlichtingen te vragen om te voorkomen, dat zijn pupil tijdens de openbare plechtigheid staande voor een heet vuur zijn vingers brandt.

In één opzicht wil ik een kleine wijziging van de promotiereglementen van de universiteiten van Delft en Nijmegen bepleiten. Beide universiteiten eisen in elk geval een Engelse samenvatting. Deze eis is voor juridische proefschriften een bijzonder zware. Indien het proefschrift over een metajuridisch of internationaal-rechtelijk onderwerp gaat, zal het vereiste van een Engelse samenvatting nog geen gigantische moeilijkheden opleveren. Grote moeilijkheden treden evenmin op, indien het dissertatieonderzoek rechtsvergelijkend van aard was en mede de beschrijving van een Engelstalig rechtstelsel omvatte. De promovendus heeft dan voldoende know how over de relevante Engelstalige terminologie. Medelijden heb ik echter met alle overige juristen, met name met diegenen die een zuiver Nederlands dogmatisch onderzoek in het Engels moeten gaan samenvatten. Vanwege de diepgaande structurele verschillen tussen het common law enerzijds en continentaal-Europese rechtstelsels anderzijds zal het vinden van de relevante terminologie dikwijls niet eenvoudig zijn. Het gevaar is dan groot, dat daarom in zo'n geval met de Franse slag in het Engels wordt vertaald, hetgeen voor het gewenste juridisch Engels een zeer onbevredigend resultaat zal opleveren. Ik zou liever ook genoegen willen nemen met een goede Duitse of Franse vertaling.

8. *Enkele diversen*

Door marginale toetsing moet de kwaliteit van vreemdtalige samenvattingen worden bewaakt: dat is de boodschap van het voorgaande. Indien het zou gelukken om de kwaliteit van de bedoelde samenvattingen inderdaad te vergroten, is Nederland in staat – ondanks het kleine taalgebied van onze taal – deel te nemen aan de internationale discussie over rechtswetenschappelijke onderwerpen door een waardige presentatie van onze onderzoeksresultaten. Het zou dan ook denkbaar zijn om de vreemdtalige samenvattingen van de meest interessante juridische proefschriften ook nog in een vreemdtalig tijdschrift (bijvoorbeeld *Netherlands International Law Review*) of in een jaarlijks te verschijnen bundel (*Abstracts of Netherlands Legal Theses*) – eventueel na een lichte bewerking – te publiceren.

Een buitengewoon nuttig neveneffect van de kwaliteitsverhoging is, dat uit de vreemdtalige samenvattingen dan ook goeddoordachte vertaal mogelijkheden van

Nederlandse juridische begrippen in andere talen kunnen worden gehaald. De vreemdtalige samenvattingen kunnen materiaal vormen op basis waarvan juridische woordenboeken vertaalsuggesties kunnen formuleren. Er liggen hier grote mogelijkheden.

Eén ding mag overigens niet onopgemerkt blijven. In elke Nederlandse juridische faculteit zijn er tenminste enkele personen, die uitstekend in staat zijn promovendi bij te staan bij het tot stand brengen van goede vreemdtalige samenvattingen. Nu er recentelijk bijzonder vele dissertaties worden gepubliceerd, wordt op deze personen steeds vaker een beroep gedaan om een wanhopige promovendus met raad en daad bij te staan. Het is niet redelijk, dat zulke personen uitsluitend worden beloond door vermelding van hun naam in een dankwoordje. Faculteiten dienen zulke prestaties door compensatie in tijd of op andere manier te belonen.

9. Tenslotte

Veroorzaken vertaalproblemen bij promotieonderzoeken en promotieplechtigheden alleen maar moeilijkheden? Het tegendeel is waar, zoals uit een kleine anecdotte moge blijken, die mij enige tijd geleden werd verteld door iemand die het verhaal ook weer 'de auditu' had: het waarheidskarakter is daarom dubieus. In een beoordelingscommissie van een aan een Nederlandse universiteit te verdedigen proefschrift zat ook een hoog geacht Duits hoogleraar. Deze schreef als lid van de beoordelingscommissie een brief, waarin hij stelde, dat hij de kwaliteit van het proefschrift voldoende vond om te worden verdedigd en waarin hij verder aangaf dat hij het niveau als 'cum laude' zou willen kwalificeren. De Nederlandse leden van de beoordelingscommissie waren dermate onder de indruk van deze brief, dat zij met het oog op het onbetwistbaar hoge gezag van de Duitser na lange aarzeling besloten om inderdaad het iudicium 'cum laude' te verlenen. Uiteraard was de jonge doctor hierover blij!

Wat heeft dit verhaal nu met vertaalfouten te maken? De kernfout is, dat een Duits 'cum laude' niet in het Nederlands met 'cum laude' mag worden weergegeven. In Duitsland kent men vier verschillende iudicia ter aanduiding van de kwaliteit van een proefschrift. Het laagste iudicium luidt 'rite', in het Nederlands vrij te vertalen door de uitdrukking 'met de hakken over de sloot'. Indien ik me bepaalde Duitse rite-proefschriften voor de geest haal, wil ik slechts de hoop uitspreken, dat zulke producten in Nederland – ook als ze van aio's afkomstig zijn – niet als proefschrift worden geaccepteerd. Het volgend iudicium is in Duitsland 'cum laude': naar Duitse en Nederlandse maatstaven een acceptabele dissertatie, maar niets bijzonders. Daarna kent Duitsland de iudicia 'magna cum laude' en 'summa cum laude'. Het laatstgenoemde iudicium geeft aan, dat het werk een dusdanige kwaliteit heeft, dat het werk ook als Habilitationsschrift niet zou hebben misstaan: met andere woorden, de jonge doctor wordt als professorabel beschouwd. Wat is nu het niveau van het Nederlandse 'cum laude'? Ergens tussen het Duitse 'magna cum laude' en 'summa cum laude' zou ik zeggen. Maar eigenlijk weet niemand dat zo heel precies.

De moraal van deze anecdotte is duidelijk: vertalen is moeilijk en kan veel ellende, maar af en toe ook iets moois veroorzaken.